

УДК 347.96:

Г. І. Кутузова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри культурології та менеджменту соціокультурної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки

Естетичне виховання як засіб творення естетичної культури студентської молоді

Роботу виконано на кафедрі культурології та менеджменту соціокультурної діяльності ВНУ ім. Лесі Українки

Розглянуто естетичне виховання як систему комплексного, планомірного, цілеспрямованого і послідовного впливу на людину, як засіб творення естетичної культури студентської молоді.

Ключові слова: естетичне виховання, самовиховання, естетичні відносини естетична культура, мистецтво, творчість.

Кутузова Г. И. Эстетическое воспитание как средство создания эстетической культуры студенческой молодежи. Рассматривается эстетическое воспитание как система комплексного, планомерного, целеустремленного и последовательного влияния на человека, как средство создания эстетической культуры студенческой молодежи.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, самовоспитание, эстетические отношения, эстетическая культура, искусство, творчество.

Kutuzova G. I. Aesthetically Beautiful Education as Mean of Creation of Aesthetically Beautiful Culture of Student Young People. Aesthetically beautiful education as system of complex, systematic, purposeful and successive influence is examined on a man, as a mean of creation of aesthetically beautiful culture of student young people.

Key words: aesthetically beautiful education, self-education, aesthetically beautiful relations, is an aesthetically beautiful culture, art, creation.

Постановка наукової проблеми та її значення. Естетичне виховання – це систематична і цілеспрямована духовно-практична діяльність суб'єкта та об'єкта щодо передачі і засвоєння естетичних цінностей суспільства з метою відтворення людини як суб'єкта та носія естетичної культури.

Однак формування естетичної культури особи відбувається не лише в межах цілеспрямованої діяльності, а й під стихійним впливом усієї естетично значущої дійсності (природного середовища, наявної системи суспільних відносин тощо).

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. У ХХ ст. над проблемами естетичного виховання працювали такі відомі західноєвропейські мислителі, як Р. Арнхейм, С. Гесен, Дж. Д'юї, Т. Манро, Г. Рід та ін. До проблем виховання творчої особистості зверталися такі вчені, як В. Андрущенко, А. Єремєєв, І. Зязюн, М. Кіященко, М. Лещенко, Л. Масол, М. Овсянніков, В. Роменець, О. Рудницька, В. Шестаков та ін.

Зокрема, В. Мазепа наголошує, що естетичне виховання – це система комплексного, планомірного, цілеспрямованого і послідовного впливу на людину, у результаті якого в неї виникає певна світоглядна установка на безпосередню творчу оцінку дійсності і власного життя в суспільстві як прояв естетичних категорій [1, 93].

Часто естетичне виховання розглядається через поняття «формування» (А. Е. Ларін, М. П. Капустін та ін.); як органічна сукупність послідовних і цілеспрямованих впливів на людину (Л. А. Волович, Н. І. Кимченко та ін.); як процес передачі й засвоєння естетичної культури; як процес керування естетичним розвитком особи та суспільства (В. П. Большаков).

Зв'язок естетичного виховання й естетичної культури суспільства, виявляє механізм виховання – передачу та засвоєння естетичної культури.

Визначення естетичного виховання як процесу управління естетичним розвитком особи і суспільства, на наш погляд, неповно відображає сутність даного явища. Керування естетичним розвитком особи і суспільства може бути складовою частиною феномену естетичного виховання в цілому.

А. І. Комарова вказує на те, що сутність виховання як суспільного явища полягає в тому, що воно є цілеспрямованим засобом соціального відтворення людини як сукупності суспільних відносин, відтворення здібностей роду «людина», тих, що склалися і складаються у властивостях кожного індивіда [2, 28].

Під метою естетичного виховання науковці розуміють якийсь один елемент естетичної свідомості: І. А. Арончик – «виховання розвинутого естетичного смаку»; Е. Іон – «створення художніх потреб»; К. Горанов, А. Каргалов, М. І. Кимценко та інші розкривають цю мету через перерахування ряду елементів естетичної свідомості і діяльності людини. Існує низка поглядів про ціль естетичного виховання через узагальнюючі категорії естетики. А. І. Буров, Л. А. Волович, В. П. Михайлов відображають її у формуванні естетичного відношення до дійсності і мистецтва; О. В. Лармін – у формуванні естетично розвинутої особи; О. М. Семашко, В. Н. Скатерщиков та ін. – у формуванні естетичної культури особи [9, 245].

На нашу думку, мета естетичного виховання найповніше представлена категоріями «естетичні відносини» та «естетична культура».

Мета статті – дослідити естетичне виховання як засіб творення естетичної культури студентської молоді.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Коли йдеться про виховання, то завжди передбачається певний ідеал, бажана мета, до якої ми прагнемо та з якою співвідносимо вибір шляхів і засобів впливу. Дана функція сприяє формуванню культури людських почуттів – і на рівні міжособистісних стосунків, і в колективній, професійній діяльності. Естетичне виховання реалізується у творчому ставленні індивіда до власної життєдіяльності, у світлі природи, культури, гармонійного прояву професійних здібностей. Студент, здобуваючи основи майбутньої професійної діяльності, повинен самостійно опановувати здобутки естетичної культури і переносити їх у сферу своєї діяльності. Адже тільки тоді, коли людина сама буде зацікавлена у власному естетичному розвитку, вона зможе досягти належного рівня. Потреба в естетичному самовихованні притаманна насамперед особі з розвинутою індивідуальністю, багатим духовним світом, яка критично мислить, відзначається прагненням до творчої самореалізації.

Так, метою естетичного виховання майбутнього культуролога, самоціллю його розвитку виступає сам культуролог, людина, яка розкрила повноту своєї сутності, створила себе як універсальну гармонійну особистість. Ідеал універсальної особистості культуролога метою виховання передбачає його особливе відношення з універсумом (тобто зі світом як усім існуючим), внутрішню органічну причетність до нього саме в процесі професійної діяльності. Людина з належним рівнем естетичного виховання усвідомлює себе як частину природи, що досягла самопізнання, а не замкненою у власному естві, до якого ця природа стала опозицією. Для культуролога важливо почувати себе внутрішньо вільним, не скованим тим негативом, який доволі часто зустрічається у роботі. Подолати цей негатив допомагає естетичне виховання внутрішньої волі і сили духу.

«Естетичні відносини – основоположне поняття естетики, яке поєднує у собі всі елементи суспільної свідомості: естетичне сприйняття, переживання, почуття, смак, ідеал тощо. Останні формуються, проявляються, і знаходять свою естетичність лише у процесі естетичного відношення і можуть бути правильно зрозумілими й охарактеризованими більш чітко і повно лише у взаємодії, як складові елементи єдиного цілого» [12, 175]. Загалом естетичні відносини означають органічний зв'язок естетичного виховання із соціальною сутністю людини. Проте водночас визнання мети естетичного виховання через естетичні відносини лише вказує на те, що формується, але не дає якісної характеристики цих відносин. Якісну характеристику естетичних відносин виражає власне «естетична культура особи». М. С. Каган стверджував: «Естетична культура розкриває ступінь прояву естетичного начала, творчості за законами краси у всіх сферах людської діяльності, ступінь підготовленості соціального суб'єкта до реалізації такої діяльності». Тому естетична культура особи є «інтегральним поняттям, яке охоплює і якісно характеризує всі сфери її свідомості (емоційну, психічну, вольову, інтелектуальну), всі види її життєдіяльності, всі засоби її саморозкриття: вона проявляється і в тому, як людина мислить, і в тому, що обирає, і в тому, що вміє, як що-небудь робить, і в тому, яка вона сама» [4, 36].

Тому поняття «естетичної культури особи» виражає синтезуючу, якісну і кількісну характеристики естетичного ставлення людини до дійсності.

Формування естетичної культури культуролога можливе лише в соціокультурному контексті, до якого належить не тільки макро-, й мікро-соціальне середовище життя особи.

В основі буття естетичного в сучасному світі все більше проявляє себе драма роздвоєності високого й низького в людській чуттєвості, у втіленні небайдужого ставлення до світу, у пошуках форм і засобів власного задоволення. Динамічний світ вимагає від людини більшої інтенсивності не тільки діяльності (безпосередньо фізичної та інтелектуальної напруги), а й урізноманітнення форм і видів її відпочинку [8, 154].

Естетичне виховання є складовою частиною більш широкого процесу – естетичного формування особи, яке є одночасно стихійним і свідомо організованим процесом змін у змісті та структурі естетичної культури особи, які відбуваються під впливом об'єктивних умов і суб'єктивних чинників. До свідомо організованих змін віднесемо процес естетичного виховання і процес естетичного самовиховання. Ці два процеси органічно пов'язані між собою, хоча виховання є первинним щодо самовиховання. Самовиховання можливе на основі взаємодії людини із зовнішнім світом і на основі виховання; воно виражає певний етап зрілості особи та її самосвідомості. Естетичним самовихованням назвемо цілеспрямовану діяльність людини, спрямовану на вироблення й удосконалення своєї естетичної культури відповідно до ціннісних уявлень та орієнтацій, які є похідними від естетичної культури суспільства і виховання. Загалом естетичне виховання, яке не ґрунтується на самовихованні, не може бути ефективним. Структурно-естетична культура особи є складним інтегральним утворенням, яке включає ряд підсистем: систему естетичних знань, інтересів; систему певних навиків, умінь, практичних дій; систему естетичних ціннісних орієнтацій. Усі вказані структурні компоненти перебувають у певному ієрархічному зв'язку, і кожен із них вимагає відповідних природі засобів формування – освіти, навчання, виховання.

«Естетична освіта – це процес формування естетичних знань в індивіда, знань у сфері естетичної діяльності, видів естетичної творчості... Естетичне виховання – це процес формування естетичних установок особи, її ціннісних орієнтацій у естетичній сфері...» [2, 98].

Естетичне виховання є складним і багатограним явищем, яке можна назвати «системою естетичного виховання». А. Карталов стверджує: система естетичного виховання – це «внутрішньо організована сукупність компонентів (сфер естетичного впливу, засобів, чинників, інститутів, організацій та ін.), що перебувають у певному зв'язку і взаємодії... Структура системи естетичного виховання охоплює такі компоненти: об'єкт естетичного впливу, об'єкт керування системою, естетична цінність, вольова орієнтація. Найбільш загальна структурна модель системи естетичного виховання має такий вигляд: «суб'єкт – естетична цінність – об'єкт» [5, 33].

Аналогічного погляду дотримується А. Н. Семашко: «Система естетичного виховання включає усе різноманіття естетико-виховної діяльності, тобто основні сфери естетичного впливу, принципи, що визначають зміст, форми і методи роботи». При цьому дослідник зазначає, що існує різний зміст системи на різних рівнях: а) науковий (система виховання виступає у вигляді цілісної теорії); б) навчально-методичний (система, втілена у документах та посібниках, які програмують виховний процес у навчальних закладах); в) практичний (інші рівні знаходять утілення в організації і реальній справі, у відмінності форм естетичного виховання) [11, 75–76].

Нині не існує єдиного уявлення про засоби, методи, організаційні форми естетичного виховання. Зокрема, В. Разумний до форм естетичного виховання відносить працю, мистецтво, науково-пізнавальну та ігрову діяльність. «Маючи на увазі взаємозв'язок конкретних форм естетичного виховання, – зазначає він, – ми все ж вважаємо необхідним зробити акцент на їх специфіці, оскільки тільки її аналіз дозволяє виявити естетично-виховні можливості, закладені в них, такі можливості, на використанні яких і вибудовується творчість вихователя» [10, 141].

Актуальною сьогодні є проблема методів естетичного виховання. Цікавою вважаємо позицію С. Кудрявцевої: «Метод, – пише вона, – фактично означає спосіб досягнення мети. Оскільки мета естетичного виховання – розвиток естетичної свідомості, естетичних почуттів, потяг до естетичної діяльності, то, природно, методи естетичного виховання – це різні форми впливу на особистість, які найкраще розвивати в їх нерозривній єдності (і естетичну свідомість, і почуття, і поведінку людей)» [7, 115].

Узагальнюючи доробки вчених щодо сутності та структури системи естетичного виховання, зазначимо, що в ній виділяється змістовна, методична та організаційна сторони. Змістовна сторона системи естетичного виховання відображає бажані якості і властивості суб'єкта, які мають бути в

нього сформовані під час виховного процесу (мета і завдання виховання). Методична сторона відображає те, як практично вирішуються ці завдання, виражає сукупність принципів, засобів, методів і форм, які застосовуються у виховному процесі. Організаційна сторона вказує на те, хто виховує, вбачає наявність відповідних організацій.

Загалом система естетичного виховання є організованою і цілеспрямованою діяльністю різних соціальних інститутів у всіх сферах соціального життя й сукупністю визначених ними цілей, принципів і засобів, методів і форм впливу на людину, що забезпечують формування особи як суб'єкта естетичної культури.

Соціальна структура суспільства зумовлює існування цілої низки підсистем системи естетичного виховання. Серед великої кількості підсистем нас цікавить лише професійна підсистема системи естетичного виховання.

Культура певної професійної групи є синтезом загального (загальнолюдського) й особливого, утворюючи специфічні системні якості і цінності, які забезпечують єдність цієї спільноти.

Сьогодні проблема естетичного виховання як формування суб'єкта естетичної свідомості не зводиться до естетичної освіти (засвоєння певної сукупності знань естетичної теорії).

Сучасний інтерактивний підхід до проблеми естетичного виховання передбачає визнання особливої ролі мистецтва як потужного виховного засобу. Загальнолюдські аспекти естетичних ідеалів, утілені в художній формі, ефективно сприяють психологічній розрядці особистості, досягненню внутрішньої стійкості, духовної стабільності і врівноваженості.

У зв'язку з тим, що класична естетика і класична художня культура передбачають творчість як духовне самостановлення для самосвідомості у формі споглядання, то й людина суб'єктивно визначається як «живий витвір мистецтва» (Гегель), що формується виключно в процесі естетичного виховання, педагогічні системи якого стають суттєвим елементом естетики.

Тематизація естетичного виховання сприяла становленню «естетики» як навчальної (шкільної) дисципліни і формуванню європейської класичної моделі виховання та освіти. Педагогічний модус естетики й естетичного, однак, виводив естетичну проблематику в більш загальну, антрополого-гуманітарну перспективу, де естетичне ґрунтовно визначається як феномен розгортання сутнісних аспектів людського буття, а естетична теорія, відповідно, – як опрацювання можливостей розгортання гуманістичної перспективи. Гегелівська концепція людини у вигляді «живого витвору мистецтва» слугувала імпульсом, що досить суттєво трансформував смисл естетики (у теоретичному й праксеологічному планах). Суть його полягає в тому, що естетика (естетична теорія) стає однією з парадигмальних (навіть процедурних) установок філософської антропології, яка формується у всіх її багатоманітних модифікаціях. Естетичний і художній досвід починає інтенсивно проникати в сутнісні основи буття, екзистенційність людини. Так формується некласична естетика, пов'язана з різноманітними формами життєтворчості і завершується формуванням інноваційних художніх течій, принципово антиномічних та парадоксально-маргінальних щодо класичної, естетико-концептуальної культури.

Висновки. Отже, естетичне виховання студентської молоді полягає в якісній зміні рівня естетичної культури, що призведе до збільшення рівня естетичної культури суспільства в цілому.

Особливим виховним потенціалом завжди було і є наділене мистецтво. Основні положення теорії «виховання мистецтвом» Герберта Ріда сформуємо у вигляді трьох постулатів: мистецтво – це складна багатовекторна художньо-естетична та соціальна система, серед багатьох напрямів якої важливу роль відіграє вектор естетичного виховання; кожна художньо-естетична та соціальна системи можуть існувати тільки за умови включення до їх складу спеціальних програм естетичного виховання засобами мистецтва; два базових принципи повинні становити основу будь-якої програми естетичного виховання засобами мистецтва – принцип «естетичної гри» та принцип «естетичного самовиховання» [3, 114–116].

Список використаних джерел

1. Естетичне виховання : довідник / В. Мазепа, А. Азархін та ін. ; упоряд. П. Яронцева. – К. : Політвидав України, 1988. – 214 с.
2. Зеленов Л. Курс лекцій по основам эстетики / Л. Зеленов. – Горький : Литература, 1974. – 168 с.
3. Ільницька Л. Погляди Герберта Ріда на естетичне виховання / Л. Ільницька // Духовність українства : зб. наук. пр. – Вип. 4. – Житомир : [б. в.], 2002. – С. 114–116.

4. Каган М. Философия культуры / М. Каган. – СПб. : ТООТК Петрополис, 1996. – 416 с.
5. Карталов А. Система эстетического воспитания студентов / А. Карталов // Эстет. воспитание студентов : сб. науч. ст. – М. : [б. и.], 1980. – С. 33.
6. Комарова А. Комплексный, системный подход к изучению воспитания как общественного явления / А. Комарова // Вест. Моск. ун-та. Сер. 7 : Философия. – 1982. – № 3. – С. 36.
7. Кудрявцев В. Современная социология права / В. Кудрявцев, В. Казимирчук. – М. : Юрист, 1995. – 304 с.
8. Наконечна О. Естетичне як тип духовності / О. Наконечна. – Рівне : ВАТ «Рівнен. друк.», 2002. – 208 с.
9. Орлов А. Личность и сущность : внешнее и внутреннее Я человека / А. Орлов // Психология личности : в 2 т. Т. 2. – Самара : Знание, 1999. – 520 с.
10. Разумный В. Эстетическое воспитание: сущность, форма, методы / В. Разумный. – М. : Мысль, 1969. – 190 с.
11. Семашко А. Система и принципы эстетического воспитания студентов А. Семашко // Эстетическое воспитание студентов : сб. науч. ст. – М. : Политиздат, 1980. – С. 75–76.
12. Философия образования : сб. науч. ст. – М. : Знание, 1996. – 288 с.

Статтю подано до редколегії
24.11.2011 р.